

Magdalena Stawarz

Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie, Polska

ORCID: 0009-0006-2096-4298

magdalena.stawarz@poczta.fm

Podstawy odpowiedzialności za przestępczość zorganizowaną na przykładzie wybranych instrumentów części ogólnej kodeksu karnego

Basis of responsibility for organized crime on the example of selected
instruments of the general part of the Criminal Code

Abstract: The legislator criminalizes activities closely related to organized crime only in one article of the detailed part of the Criminal Code. According to Article 258 of the Criminal Code, three basic and apparently most essential activities related to being a member of a group or an association are criminalised: participation in an organized group or association, founding of an organized group or association and leading an organized group or association. Nevertheless, the general part of the Criminal Code also contains significant instruments that can play an important role in the fight against organized crime. The article presents those regulations of the general part of the Criminal Code that can be applied in relation to crimes committed by persons acting in organized criminal structures. This is particularly important in a situation where it is difficult to prove the existence of an organized criminal structure and the causal activities of taking part in an organized group or association and, consequently, it is impossible to punish the offender under Article 258 of the Criminal Code. This article analyzes the construction of preparation (Article 16 of the Criminal Code), co-perpetration, directing

perpetration, referral perpetration, incitement, aiding and abetting (Article 18 of the Criminal Code) in the context of their role, usefulness and applicability to combat organized crime.

Keywords: organized crime, organized criminal group, criminal association, preparation, co-perpetration, directing perpetration, referral perpetration, incitement, aiding and abetting, criminal code

Abstrakt: Ustawodawca kryminalizuje działania ściśle związane z przestępczością zorganizowaną w jednym przepisie części szczególnej kodeksu karnego. Zgodnie z art. 258 k.k. za przestępstwa uznane zostały trzy podstawowe, i jak się wydaje, najistotniejsze czynności dla występowania tego typu przestępczości: branie udziału, zakładanie oraz kierowanie zorganizowaną grupą lub związkiem przestępczym. Niemniej jednak część ogólna kodeksu karnego również zawiera instrumenty mogące odegrać istotną rolę w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej. Celem artykułu jest przedstawienie i analiza tych regulacji części ogólnej kodeksu karnego, które mogą mieć zastosowanie w odniesieniu do przestępstw popełnianych przez osoby działające w zorganizowanych strukturach przestępczych. Jest to szczególnie ważne w sytuacji, gdy utrudnione jest udowodnienie istnienia zorganizowanej grupy i związku przestępczego i uczestniczenia w nich, czego kryminalizację zapewniać ma art. 258 k.k., i w konsekwencji niemożliwe jest ukaranie sprawcy na podstawie tego przepisu. Niniejszy artykuł analizuje formę stadialną przygotowania (art. 16 k.k.), a także formy zjawiskowe współsprawstwa, sprawstwa kierowniczego, sprawstwa polecającego, podżegania i pomocnictwa (art. 18 k.k.) w kontekście ich roli, przydatności i możliwości zastosowania w celu zwalczania przestępczości zorganizowanej.

Słowa kluczowe: przestępczość zorganizowana, zorganizowana grupa przestępcza, związek przestępczy, przygotowanie, współsprawstwo, sprawstwo kierownicze, sprawstwo polecające, podżeganie, pomocnictwo, kodeks karny

1. Wstęp

Centralne miejsce wśród regulacji prawa karnego materialnego odnoszących się do przestępczości zorganizowanej zajmuje, penalizujący już sam udział w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego, art. 258 k.k.¹. Sposób określenia znamion czynów zabronionych stypizowanych we wspomnianym przepisie jest tego rodzaju, że pozwala na jego stosowanie do wszelkich przejawów zorganizowanej aktywności przestępczej, zapewniając możliwość prawidłowej reakcji na zachowania wyczerpujące znamiona wymienionych w nim czynów zabronionych. W przepisie tym penalizuje się bowiem branie udziału w zorganizowanej grupie albo związku przestępczym, zakładanie ich lub kierowanie nimi. Jednak sam sposób zdefiniowania znamion tego przestępstwa oraz specyfika tego rodzaju przestępczości mogą w praktyce powodować bardzo duże problemy dowodowe. Samo udowodnienie, że dany zbiór ludzi stanowi zabronioną prawem strukturę, jak zorganizowana grupa czy związek przestępczy, może nie być łatwe, tym bardziej utrudnione wydaje się w praktyce udowodnienie przynależności do nich, przez sprawcę czynu popełnionego w ramach członkostwa w tego typu przestępczej zbiorowości. Wyzwania stawiane przez zorganizowaną przestępczość przed wymiarem sprawiedliwości są bardzo duże. Specyfika tego rodzaju przestępczości powoduje, że szczególnie ważne jest, aby prawo karne przewidywało skuteczne środki reagowania na tego typu zachowania przestępcze. Dlatego w kodeksie karnym nie tylko w części szczególnej, ale też w części ogólnej, znalazły się rozwiązania, które wprost z woli ustawodawcy sprzyjać mają skutecznemu zwalczaniu zorganizowanych przejawów przestępczej aktywności ludzkiej².

Prowadząc rozważania dotyczące prawnokarnych instrumentów służących przeciwdziałaniu przestępczości zorganizowanej, nie sposób jednak pominąć pewnych instytucji części ogólnej kodeksu karnego, nieskierowanych wprost na zwalczanie przestępczości tego typu, których konstrukcja powoduje, że mogą

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. 2022, poz. 1138, ze. zm.

² Mowa tu przede wszystkim o art. 65 k.k., który wprost reguluje kwestię odpowiedzialności za zorganizowane formy przestępczości. Art. 65 § 1 k.k. stanowi, iż przepisy dotyczące wymiaru kary, środków karnych oraz środków związanych z poddaniem sprawcy próbie, przewidziane wobec multirecydywisty określonego w art. 64 § 2 k.k., stosuje się także do sprawcy, który z popełnienia przestępstwa uczynił sobie stałe źródło dochodu lub popełnia przestępstwo, działając w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa oraz wobec sprawcy przestępstwa o charakterze terrorystycznym. Przepis ten w § 2 stanowi, że do sprawcy przestępstwa z art. 258 mają odpowiednie zastosowanie przepisy dotyczące sprawcy określonego w art. 64 § 2, z wyjątkiem przewidzianego w tym przepisie zaostżenia kary.

być szczególnie przydatne w reagowaniu na czyny zabronione popełniane w ramach zorganizowanych struktur przestępczych. Mowa tu o formie stadialnej przygotowania zasługującej na uwagę ze względu na poruszaną problematykę, szczególnie w jednej ze swych postaci polegającej na wejściu przez sprawcę w porozumienie z inną osobą w celu popełnienia czynu zabronionego, a także zawartych w art. 18 k.k. formach zjawiskowych, które związane są z sytuacją współdziałania wielu osób w popełnieniu przestępstwa. W tym kontekście należy mieć na uwadze polegającą na popełnieniu przestępstwa wspólnie i w porozumieniu z inną osobą konstrukcję współsprawstwa, a także bardzo istotne z punktu widzenia zwalczania ośrodków kierowniczych zorganizowanych struktur przestępczych, konstrukcje sprawstwa kierowniczego i sprawstwa polecającego. Ponadto ważnymi instrumentami reagowania na czyny zabronione popełniane w ramach zorganizowanych ugrupowań przestępczych mogą okazać się konstrukcje podżegania i pomocnictwa.

2. Przygotowanie (art. 16 k.k.)

Przygotowanie (uregulowane w art. 16 k.k.) jest obok usiłowania (art. 13 k.k.) formą stadialną popełnienia czynu zabronionego wypełniającą obszar między zawsze bezkarnym powzięciem decyzji dokonania czynu zabronionego a zawsze karalnym na gruncie polskiego kodeksu karnego usiłowaniem. Wyóżnienie tej formy przy okazji rozważań nad prawnokarnymi instrumentami zwalczania przestępczości zorganizowanej jest o tyle ważne, że w przypadku wielu przejawów typowej działalności zorganizowanej charakterystyczne dla niej jest właśnie dokładne planowanie i przygotowywanie akcji przestępczych³. Należy podkreślić, że o ile czyny typizowane w art. 258 k.k. wykazują wiele wspólnego z przygotowaniem, to jednak są to opisy typów czynów zabronionych *sui generis*, czerpiących swoje bezprawie z realizacji zawartych w art. 258 k.k. znamion, a nie z określonego czynu zabronionego, którego przygotowanie mają stanowić. Nie są to zatem formy stadialne popełnienia przestępstwa⁴.

Zgodnie z art. 16 § 2 k.k. przygotowanie jest karalne tylko w wypadkach wskazanych w ustawie. Należy przy tym zauważyć, że karalnych już na etapie

³ Por. A. Michalska-Warias, *Przestępczość zorganizowana i prawnokarne formy jej przeciwdziałania*, Verba, Lublin 2006, s. 187.

⁴ Por. A. Zoll [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, t. 1. *Komentarz do art. 1–116 k.k.*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 230.

przygotowania jest wiele z przestępstw uważanych za typowe przejawy funkcjonowania zorganizowanych ugrupowań przestępczych. W tych przypadkach istotne jest wykrycie i udaremnienie działalności przestępczej już w jej wczesnej fazie, gdy nie doszło jeszcze do poważnego naruszenia porządku prawnego⁵.

W literaturze wymienia się dwie zasadnicze postacie przygotowania, określone w art. 16 § 1 k.k., realizujące znamiona jego strony przedmiotowej. Są to: wejście w porozumienie z inną osobą (tzw. konfiguracja wieloosobowa przygotowania) oraz uzyskanie lub przysposabianie środków, zbieranie informacji lub sporządzanie planu działania (tzw. konfiguracja jednoosobowa przygotowania)⁶. W przypadku konfiguracji wieloosobowej pojęciem kluczowym dla właściwego rozumienia tej formy przygotowania jest „porozumienie”, które musi łączyć sprawców. Charakteryzując porozumienie jako formę czynności przygotowawczej, w doktrynie wskazuje się, iż „wejście w porozumienie” polega na wzajemnym ujawnieniu i uzgodnieniu zamiaru przestępczego oraz na powzięciu decyzji w przedmiocie popełnienia przyszłego przestępstwa przez dwie lub więcej osób⁷.

Problemem wyłaniającym się w związku z przygotowaniem jest stosunek, w jakim pozostaje przygotowanie w postaci konfiguracji wieloosobowej, polegające na wejściu w porozumienie z inną osobą do przestępstwa udziału w zorganizowanej grupie albo związku przestępczym z art. 258 § 1 k.k. Nie każde porozumienie się sprawców pomiędzy sobą przed popełnieniem przestępstwa przybierze formę zorganizowanej grupy lub związku, choć możliwość taka oczywiście istnieje, to jednak w zasadzie każda zorganizowana grupa lub związek przestępczy dla swego bytu wymagać będą istnienia porozumienia pomiędzy ich członkami, którego treścią będzie wspólne prowadzenie działalności przestępczej⁸. Nietrudno dostrzec, że między przygotowaniem

⁵ Por. A. Michalska-Warias, *Przestępczość...*, s. 187. Potencjalną użyteczność karalnego przygotowania w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej można dostrzec, analizując przestępstwa, do których przygotowanie nie pozostaje obojętne w świetle prawa karnego, np. art. 126c, art. 127 § 2 k.k., art. 128 § 2 k.k., art. 140 § 3 k.k., art. 168 k.k.; art. 175 k.k., art. 189a § 2 k.k., art. 252 § 3 k.k., art. 270 § 3 k.k., art. 299 § 6a k.k., art. 310 § 4 k.k.

⁶ Por. A. Zoll [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 230.

⁷ Por. E. Kunze, *Przygotowanie przestępstwa w ujęciu polskiego prawa karnego*, Wydawnictwo UAM, Poznań 1991, s. 56.

⁸ Por. A. Michalska-Warias, *Przestępczość...*, s. 188. Warto dodać, że w literaturze zwracano uwagę na konieczność rozgraniczenia pojęcia „zorganizowanej grupy przestępczej” od „porozumienia z inną osobą” w celu popełnienia przestępstwa (art. 16 § 1 k.k.), wskazując, że taka grupa z pewnością musi być czymś więcej niż tylko „porozumieniem z inną osobą” w celu popełnienia przestępstwa, a zatem nie jest stworzeniem takiej grupy zwykle przygotowanie przestępstwa. Por. L. Gardocki, *Prawo karne*, C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 296–297, por. również: L. Gardocki, *Najnowsze zmiany w Kodeksie karnym*, „Monitor Prawniczy” 1995, nr 12, s. 355–356.

polegającym na wejściu w porozumienie z inną osobą a udziałem w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym zachodzą zarówno podobieństwa, jak i różnice. Jako wspólne elementy przygotowania będącego formą stadialną popełnienia przestępstwa i przestępstwa stypizowanego w art. 258 k.k. wymienić należy bez wątpienia: porozumienie, cel w postaci popełnienia przestępstwa oraz niebezpieczeństwo przyszłego zamachu na dobro chronione prawem. Z kolei mówiąc o różnicach, wskazać przede wszystkim należy fakt, że przygotowanie jest formą stadialną popełnienia przestępstwa, podczas gdy udział w zorganizowanej grupie albo związku jest przestępstwem samodzielnym. Przygotowanie odnosi się do popełnienia konkretnie określonego przestępstwa lub przestępstw, podczas gdy w przypadku zorganizowanej grupy albo związku jego celem może być popełnianie większej liczby bliżej niesprecyzowanych z góry przestępstw. Do przyjęcia wystąpienia przygotowania wystarczy zawarcie porozumienia przez co najmniej dwie osoby, podczas gdy do bytu zorganizowanej grupy lub związku przestępczego niezbędne jest porozumienie co najmniej trzech jego członków⁹. Wreszcie, porozumienie jako

⁹ Pogląd, że grupę z art. 258 k.k. muszą tworzyć co najmniej trzy osoby, wyraża w zasadzie większość komentatorów art. 258 k.k. – zob. np.: M. Bojarski, [w:] M. Bojarski (red.), *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, LexisNexis, Warszawa 2007, s. 506; Z. Cwiakalski, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 1. *Komentarz do art. 212–277d*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 541; L. Gardocki, *Prawo...*, s. 296; R. Góral, *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, Warszawa 2007, s. 144; M. Kalitowski, [w:] M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 1448; J. Piórkowska-Flieger, [w:] T. Bojarski (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 766; R. Zawłocki, *Przestępczość zorganizowana w ujęciu materialnoprawnym*, [w:] P. Wiliński (red.), *Prawo wobec wyzwań współczesności*, t. 2, Wydawnictwo UAM, Poznań 2005, s. 23. Warto wspomnieć, że odmienny pogląd prezentuje J. Wojciechowska, której zdaniem, zorganizowana grupa przestępcza powinna składać się co najmniej z dwóch osób – zob. J. Wojciechowska, [w:] G. Rejman (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 1999, s. 983. Ponadto, jak wynika z analizy problematyki właściwego rozumienia w doktrynie desygnatów pojęcia „związek” określonego w art. 258 k.k., w zasadzie panuje zgoda co do tego, że minimalna liczba jego uczestników to również trzy osoby – zob. np.: W. Filipkowski, *Przestępczość zorganizowana – ujęcie prawne i kryminologiczne*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 12, s. 72; L. Gardocki, *Prawo...*, s. 296; R. Góral, *Kodeks...*, s. 144; A. Marek, *Prawo karne*, C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 652; I. Nowicka, M. Enerlich, *Związek przestępczy lub grupa zorganizowana*, „Jurysta” 1996, nr 4, s. 22–23; J. Piórkowska-Flieger, [w:] T. Bojarski (red.), *Kodeks...*, s. 766; R. Zawłocki, *Przestępczość...*, s. 24. Na wymóg posiadania przez zorganizowaną grupę przestępczą co najmniej trzech osób zwracano też wielokrotnie uwagę w orzecznictwie, np.: SA w Poznaniu w wyroku z 25 marca 1999 r., II AKA 45/99, Legalis 46559; SA w Krakowie w wyroku z 19 grudnia 2003 r., II AKA 257/03, Legalis 69896; SA w Białymstoku w wyroku z 4 lutego 2013 r., II AKA 246/12, Legalis 998829; SA w Łodzi w wyroku z 12 czerwca 2013 r., II AKA 87/13, Legalis 924792; SA w Rzeszowie w wyroku z 16 lipca 2013 r., II AKA 58/13, Legalis 1080103; SA w Białymstoku w wyroku z 30 września 2013 r., II AKA 95/13, Legalis 998820; SA w Warszawie w wyroku z 18 października 2013 r., II AKA 305/13, Legalis 1049087; SA we Wrocławiu w wyroku z 26 listopada 2013 r., II AKA 362/13, Legalis 776109; SA we Wrocławiu w wyroku z 5 lutego 2015 r., II AKA 2/15, Legalis 1213462.

forma przygotowania przestępstwa nie musi przybrać postaci zorganizowanej, o określonej strukturze organizacyjnej, natomiast porozumienie, stanowiące podstawę istnienia grupy przestępczej lub związku przestępczego, musi charakteryzować się określonym organizacyjnym porządkiem wewnętrznym¹⁰.

Ze wskazanych powyżej różnic pomiędzy przygotowaniem polegającym na wejściu w porozumienie z inną osobą, a udziałem w zorganizowanej grupie albo związku przestępczym wynika, że w przypadku porozumienia jako postaci przygotowania, elementy charakterystyczne dla ugrupowania przestępczego nie występują z tak dużą intensywnością. Tym samym nie można wykluczyć możliwości przekształcenia się porozumienia mającego na celu popełnienie przestępstwa w pewną całość organizacyjną, np. jeśli planowane przestępstwo okaże się technicznie trudne do wykonania. Jeśli zaś w takim porozumieniu będą brały udział więcej niż dwie osoby, to właściwie nic nie stoi na przeszkodzie uznaniu ich co najmniej za zorganizowaną grupę przestępczą¹¹.

W takiej sytuacji pojawia się ważny, także z punktu widzenia praktyki wymiaru sprawiedliwości, problem ustalenia właściwego stosunku między porozumieniem będącym podstawą formy stadialnej przygotowania a przestępstwem udziału w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym i tym samym wskazania właściwej kwalifikacji prawnej dla tych stanów faktycznych, w których zbiorowość przestępców podpadająca pod dyspozycję art. 258 § 1 k.k. porozumiewa się co do popełnienia jednego z przestępstw, w przypadku których karalne jest już samo przygotowanie¹².

W przypadku zbiegu udziału w zorganizowanej grupie albo związku przestępczym z dokonaniem przez takie ugrupowanie jakiegokolwiek przestępstwa, dochodzi do realnego zbiegu przestępstw pociągającego za sobą konieczność wymierzenia oddzielnej kary za udział w zorganizowanej grupie albo związku przestępczym oraz za dokonanie danego przestępstwa. Pogląd o realnym zbiegu przestępstw wyraził SN, stwierdzając, że „zakwalifikowanie zachowania sprawcy z art. 258 § 1 k.k. nie powoduje pochłonięcia przestępstw – popełnionych w ramach grupy – jako przejawu realizacji jej celu. Przeciwnie, przestępstwa popełniane w ramach grupy powinny być kwalifikowane według przepisów, których znamiona wyczerpuje zachowanie sprawcy i, mimo że podjęte w ramach grupy jako przejaw realizacji jej celu, bez kwalifikacji kumulatywnej z art. 258 § 1 k.k. To ostatecznie przestępstwo jest bowiem przestępstwem bezskutkowym (formalnym), a popełnienie przestępstwa będącego formą realizacji celu

¹⁰ Por. E. Kunze, *Przygotowanie...*, s. 60–61.

¹¹ Por. A. Michalska-Warias, *Przestępczość...*, s. 188–189.

¹² Por. tamże.

grupy nie jest jego skutkiem. Jest to też przestępstwo o charakterze trwałym, gdyż stan bezprawny utrzymuje się tak długo, jak długo trwa przynależność do grupy i nie wymaga dokonywania innych działań przestępczych. Jest więc to przestępstwo, które pozostaje w zbiegu realnym z innymi przestępstwami popełnionymi w czasie przynależności do grupy, w tym również z przestępstwami popełnionymi w ramach realizacji celu grupy¹³. Trudno wskazać jakikolwiek powód, dla którego inne rozwiązanie miałoby być przyjęte w przypadku, gdy działanie sprawców zmierzające do popełnienia w ramach zorganizowanej grupy lub związku jakiegoś przestępstwa nie osiągnie etapu dokonania, przyjmując postać wcześniejszej formy stadialnej popełnienia przestępstwa, jaką jest karalne przygotowanie.

Przepis art. 258 § 1 k.k. penalizuje odpowiednio już sam udział w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa, nawet bez zrealizowania przez ich członków jakiegokolwiek przestępstwa. Jeżeli natomiast w ramach takiej grupy lub związku dokonano przestępstwa, wówczas sprawca odpowiada za udział w takiej strukturze przestępczej i osobno za to, co w ramach tej struktury zostało dokonane. Taka sama sytuacja będzie miała miejsce, gdy sprawca w ramach przestępczej struktury wypełnił znamiona karalnego przygotowania do konkretnego przestępstwa. Wówczas udział w zorganizowanej grupie lub związku stanowi odrębne przestępstwo od przestępstwa polegającego na przygotowaniu czynu zabronionego określonego w kodeksie karnym¹⁴.

Podsumowując, konstrukcja przygotowania i przewidziane w kodeksie karnym przypadki jego penalizacji, pozwalają na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sprawców działających w ramach zorganizowanej przestępczości jeszcze przed popełnieniem poważnego przestępstwa. Nawet w sytuacji, gdy utrudnione jest udowodnienie istnienia przestępczej zbiorowości wskazanej w art. 258 k.k., przypadki karalnego przygotowania stwarzają możliwość ukarania jej członków przynajmniej za wejście w porozumienie co do podjęcia działalności zmierzającej bezpośrednio do dokonania przestępstwa.

¹³ Zob. wyrok SN z 22 maja 2007 r., WA 15/07, Legalis 139933.

¹⁴ Należy jednak wskazać, że w literaturze spotykane jest stanowisko, że między przepisem o przygotowaniu i przepisem o udziale w zorganizowanej grupie albo związku przestępczym zachodzi stosunek krzyżowania się, a zatem ma miejsce zbieg przepisów ustawy skutkujący stosowaniem kumulatywnej kwalifikacji prawnej. Zob. E. Kunze, *Przygotowanie...*, s. 61–62; A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, (art. 1–31), t. 1, C.H. Beck, Gdańsk 1999, s. 223. Taki pogląd nie jest trafny, gdyż jak wskazano powyżej, udział w ugrupowaniu przestępczym i karalne przygotowanie przestępstwa w ramach działalności w tym ugrupowaniu to dwa odrębne czyny, które powinny skutkować zastosowaniem odrębnej kwalifikacji prawnej w stosunku do każdego z nich.

3. Współsprawstwo (art. 18 § 1 k.k.)

Pierwszą odmianą sprawczego współdziałania występującą w polskim kodeksie karnym jest konstrukcja współsprawstwa, która posiada swoje ustawowe uregulowanie w art. 18 § 1 zdanie drugie k.k., polegająca na tym, że odpowiada za sprawstwo, kto wykonuje czyn zabroniony wspólnie i w porozumieniu z inną osobą. Przyjmowane powszechnie w doktrynie oraz orzecznictwie sądowym sposoby rozumienia tej konstrukcji w zasadzie pokrywają się z ustawowym ujęciem współsprawstwa, akcentując dwa elementy normatywne, konstytuujące tę postać popełnienia przestępstwa. Tymi konstytutywnymi elementami współsprawstwa są, poza znamionami wyrażonymi w przepisie części szczególnej lub przepisie pozakodeksowym, element strony przedmiotowej – wspólne wykonanie czynu zabronionego oraz element strony podmiotowej – porozumienie dotyczące wspólnego wykonania tego czynu. W najogólniejszym ujęciu współsprawstwem jest oparte na porozumieniu wspólne wykonanie czynu zabronionego przez co najmniej dwie osoby, z których każda odgrywa istotną rolę w procesie realizacji ustawowych znamion czynu zabronionego¹⁵.

Charakteryzując stronę podmiotową porozumienie stanowi konstytutywny element współsprawstwa wyznaczający subiektywne granice odpowiedzialności karnej¹⁶. Nie ma ono jednak charakteru czysto podmiotowego, bowiem wyróżnić trzeba: proces zawarcia porozumienia, który wymaga w większym lub mniejszym stopniu odpowiedniego zachowania się sprawców; treść porozumienia, którą jest wspólne wykonanie przestępstwa oraz świadomość i wolę realizacji treści porozumienia. Porozumienie jest bardzo istotnym komponentem omawianej konstrukcji, gdyż spaja ono poszczególne zachowania się sprawców w jedność, stanowiąc tym samym podstawę współsprawstwa¹⁷.

Porozumienie charakteryzuje się akceptacją wspólnej realizacji znamion typu czynu zabronionego połączoną często z podziałem ról i uzgodnieniem istotnych elementów wykonywanego czynu. Może ono być sformalizowane w sposób ustny lub pisemny, ale może mieć też charakter konkludentny, wymagający jedynie świadomości wspólnego działania występującej u współsprawców. Porozumienie może poprzedzać popełnienie czynu zabronionego, ale może

¹⁵ Zob. P. Kardas, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, *Komentarz do art. 1–52*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 383–385.

¹⁶ Por. tamże, s. 385–386.

¹⁷ Por. A. Wąsek, *Współsprawstwo w polskim prawie karnym*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1977, s. 52.

także występować już w trakcie realizacji jego znamion, co będzie miało miejsce w sytuacji, gdy do sprawcy realizującego już znamiona określonego typu czynu zabronionego dołączy inna osoba. Porozumienie zakłada wzajemną akceptację podejmowanych zachowań, dlatego dopiero z momentem przystąpienia do porozumienia lub zawarcia porozumienia zachowania osób w nim uczestniczących można potraktować jako współsprawstwo. Porozumienie ma istotne znaczenie w perspektywie zasad odpowiedzialności za współsprawstwo. Mianowicie wyznacza ono granicę odpowiedzialności za wspólne wykonanie czynu zabronionego, bowiem poszczególni współsprawcy mogą odpowiadać także za to, co zrobili pozostali współsprawcy, o ile mieściło się to w granicach porozumienia. Współsprawca nie odpowiada natomiast za eksces innego współsprawcy, czyli zachowanie wykraczające poza zakres porozumienia¹⁸.

Współsprawstwo jako jedna z podstawowych form zjawiskowych popełnienia przestępstwa jest konstrukcją bardzo ważną z punktu widzenia możliwości reagowania na zbiorowe przejawy ludzkiej aktywności przestępczej w ogóle, a na przestępczość zorganizowaną w szczególności, bowiem jest rzeczą oczywistą, że członkowie zorganizowanych ugrupowań przestępczych bardzo często popełniają poszczególne przestępstwa wspólnie i w porozumieniu. Samo uczestnictwo w zorganizowanej grupie albo związku przestępczym jest typowym przykładem czynu zabronionego, przy którym dochodzi do tzw. współsprawstwa koniecznego, bowiem aby przestępstwo z art. 258 § 1 k.k. mogło w ogóle zostać popełnione, potrzebne jest współdziałanie co najmniej trzech sprawców, gdyż taka jest minimalna liczba osób, które mają utworzyć zabronioną zbiorowość określoną w tym przepisie¹⁹. Niemożliwe jest zatem dokonanie przestępstwa brania udziału w zorganizowanej grupie albo związku przestępczym w postaci sprawstwa pojedynczego. Przy czym należy podkreślić, iż występująca w tym przypadku konstrukcja współsprawstwa koniecznego różni się od współsprawstwa jako formy zjawiskowej, gdyż współdziałanie osób należy tu do znamion przestępstwa²⁰.

Z praktycznego, a także teoretycznego punktu widzenia, jednym z niewątpliwie ważnych zagadnień jest problem odróżnienia współsprawstwa jako formy zjawiskowej popełnienia przestępstwa od sytuacji, w których do wspólnego popełnienia przestępstwa dochodzi w ramach przestępczej aktywności zorganizowanej grupy bądź związku przestępczego. Nie zawsze proste będzie

¹⁸ Por. W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Znak, Kraków 2010, s. 256–257. Szerzej na ten temat – zob. A. Wąsek, *Współsprawstwo...*, s. 52–70.

¹⁹ Por. A. Michalska-Warias, *Przestępczość...*, s. 294.

²⁰ Por. A. Marek, *Prawo...*, s. 211.

ustalenie, czy współsprawcy czynu zabronionego byli „tylko” współsprawcami, a zatem należy postawić im zarzut popełnienia danego przestępstwa wspólnie i w porozumieniu, czy też dokonywali wspólnie tego przestępstwa jako członkowie jednego z ugrupowań wymienionych w art. 258 § 1 k.k., a zatem powinien im być dodatkowo postawiony zarzut przynależności do zorganizowanej grupy bądź związku przestępczego, a kara za przestępstwo wspólnie dokonane powinna być obligatoryjnie obostrzona na podstawie art. 65 § 1 k.k.²¹. W doktrynie często można spotkać się z poglądem, zgodnie z którym zorganizowana grupa przestępcza stanowi postać pośrednią między współsprawstwem a związkiem przestępczym, co sugerowałoby występowanie pewnego zakresu podobieństw pomiędzy omawianymi formami popełniania przestępstw²². Na problem rozgraniczenia zorganizowanej grupy od współsprawstwa wielokrotnie zwracano też uwagę w orzecznictwie²³.

Należy w tym miejscu zastanowić się nad różnicami w omawianych pojęciach, bowiem ich bliższa analiza pozwoli ukazać, iż brak jest tak naprawdę podstaw do dokonywania wykładni zbliżającej do siebie pojęcia współsprawstwa i zorganizowanej grupy przestępczej.

Z całą pewnością zorganizowana grupa przestępcza nie jest synonimem współsprawstwa, mimo że udział w niej jest zawsze przejawem jakiegoś

²¹ Por. A. Michalska-Warias, *Przestępczość...*, s. 294.

²² Zob. np. M. Bryła, *Porozumienie, zorganizowana grupa, związek przestępczy jako formy organizacyjne przestępczości zorganizowanej*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 3, s. 31; A. Gaberle, *Przestępczość grupowa w Polsce jako zjawisko kryminologiczne i prawnokarne*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 1998, nr 1–2, s. 77–82; M. Klepner, *Pojęcie „zorganizowanej grupy” i „związku przestępczego” w świetle polskiego prawa i orzecznictwa*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2000, nr 2, s. 62–63. W tym kontekście należy też wspomnieć, iż w literaturze wskazuje się, że związek przestępczy charakteryzuje się wyraźnie wyższym stopniem zorganizowania niż grupa przestępcza. Zob. np.: T. Bojarski, *Odpowiedzialność karna za niektóre formy przestępczości zorganizowanej*, [w:] A. Jakubecki, A. Korybski, J. Kostrubiec, M. Kuryłowicz, J. Mojak, R. Mojak, I. Nowikowski, M. Stefaniuk (red.), „Studia Iuridica Lublinensia” Lublin 2003, t. 1, s. 19; Z. Ćwiąkański [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 547; I. Nowicka, M. Enerlich, *Związek...*, s. 22–23; J. Piórkowska-Flieger, [w:] T. Bojarski (red.), *Kodeks...*, s. 766. Ponadto o istnieniu związku można mówić tylko wówczas, gdy możliwe jest ustalenie wyraźnej struktury grupy ludzi połączonych porozumieniem co do popełnienia przestępstwa. Zob. np.: E. Pływaczewski, A. Sakowicz [w:] A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do artykułów 222–316*, t. 2, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 501; J. Wojciechowski, *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 488.

²³ Np. SA w Poznaniu w wyroku z 20 stycznia 2011 r., II KK 330/10, Legalis 509913; SN w wyroku z 13 listopada 2013 r., II KK 170/13, Legalis 740125; SA w Gdańsku w wyroku z 4 października 2012 r., II AKa 134/12, Legalis 746853; SA w Gdańsku w wyroku z 21 lutego 2013 r., II AKa 18/13, Legalis 1241730; SA w Białymstoku w wyroku z 30 września 2013 r., II AKa 95/13; SA we Wrocławiu w wyroku z 12 czerwca 2014 r., II AKa 48/14, Legalis 1049718; SA we Wrocławiu w wyroku z 5 lutego 2015 r., II AKa 2/15.

współdziałania kilku osób, ich porozumienia co do czynu i podziału ról, a jednocześnie przy każdym współsprawstwie można dostrzec pierwiastek pewnego zorganizowania²⁴. Należy jednak podkreślić, że współsprawstwo nie wymaga działania w grupie, bowiem może ono dojść do skutku już przy współdziałaniu dwóch osób, a ponadto może pojawić się w wyniku podziału zadań między przelotnie współdziałającymi przestępcami, których jednoczy tylko wspólnie wykonany czyn²⁵.

Zakres pojęcia zorganizowanej grupy przestępczej może zbliżać się do współsprawstwa, ale tylko pod dwoma warunkami: musi w ogóle dojść do popełnienia przestępstwa oraz muszą w nim brać udział tylko współsprawcy. Tymczasem w skład grupy mogą wchodzić również osoby, których rola w konkretnym czynie sprowadzać się będzie do podżegania lub pomocnictwa, a także osoby, które mimo powiązania z grupą w istocie działają „na zewnątrz” jej struktury, na przykład paserzy²⁶.

Ponadto wykładnia językowa art. 258 k.k. prowadzi do wniosku, że karalność za udział w grupie przestępczej nie zależy wcale od popełnienia przez nią jakiegokolwiek przestępstwa. Ustawodawca bowiem zdecydował, że wystarczające jest istnienie nielegalnego celu, czyli zamiaru naruszania dóbr prawnie chronionych²⁷.

Samo współsprawstwo trzech lub więcej osób, których działania są ze sobą skoordynowane, nie może być uznawane za wystarczające do przyjęcia istnienia zorganizowanej grupy przestępczej, o czym świadczy użycie przez ustawodawcę przymiotnika „zorganizowana” w odniesieniu do grupy, a nie w odniesieniu do popełnianych przez jej członków poszczególnych przestępstw. Podział ról i skoordynowanie działań w czasie dokonywania przestępstwa najczęściej świadczyć będą tylko o współsprawstwie, a nie o istnieniu w jakimś stopniu sformalizowanej struktury przestępczej. Dlatego możliwość postawienia dodatkowego zarzutu z art. 258 § 1 k.k. oraz konieczność stosowania wszystkich rygorów przewidzianych w art. 65 § 1 k.k. zarezerwowane zostały dla tych przypadków, w jakich co najmniej trzech sprawców łączy coś więcej niż tylko działanie wspólnie i w porozumieniu, a mianowicie przynależność do grupy przestępczej, która musi posiadać przynajmniej pewien stopień trwałości i choćby słabo zarysowaną strukturę²⁸.

²⁴ Por. M. Klepner, *Pojęcie...*, s. 62–63.

²⁵ Por. A. Gaberle, *Przestępczość...*, s. 81.

²⁶ Por. M. Klepner, *Pojęcie...*, s. 63.

²⁷ Por. tamże.

²⁸ Por. A. Michalska-Warias, *Przestępczość...*, s. 298.

Ostatni istotny argument przemawiający przeciwko utożsamianiu ze sobą pojęć współsprawstwa i zorganizowanej grupy mającej na celu popełnienie przestępstwa opiera się na systemowej wykładni art. 258 k.k. i założeniu, że racjonalny ustawodawca, posługując się różnymi terminami, czyni to świadomie, aby nadać im odmienny sens²⁹.

Podsumowując powyższe, należy stwierdzić, że popełnienie przestępstwa w ramach działalności w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym jest czymś jakościowo różnym od popełnienia czynu we współsprawstwie, mimo iż te dwie formy aktywności mogą się w konkretnym przypadku na siebie nałożyć. Udział w zorganizowanej grupie przestępczej, a także analogicznie w związku przestępczym, chociaż opiera się na czynniku porozumienia uczestników, jest czymś innym niż współsprawstwo. Współsprawstwo nie sprowadza się bowiem do samego porozumienia, lecz wymaga odpowiedniego zaangażowania się współdziałających w realizację znamion czynu zabronionego, a ten warunek nie jest spełniony przez same założenia organizacyjne niezbędne dla zorganizowanej grupy i związku przestępczego. Prowadzi to do wniosku, iż stanowisko wskazujące, że grupa przestępcza jest czymś więcej od współsprawstwa, nie jest prawidłowe, gdyż nie ma w ogóle przesłanek do zestawiania ze sobą tych pojęć, bowiem wspólne jest tutaj tylko porozumienie³⁰.

Pojęcie grupy przestępczej nie jest zatem ani tożsame ze współsprawstwem, ani też nie jest formą pośrednią między związkiem przestępczym i współsprawstwem. Określenia, takie jak współsprawstwo z jednej strony, a zorganizowana grupa przestępcza i związek przestępczy z drugiej strony, nie należą do tej samej kategorii pojęć. Wprawdzie wszystkie są terminami ustawowymi, ale inna jest ich funkcja, służą bowiem do opisu odmiennych zjawisk³¹. Współsprawstwo jest wprawdzie charakterystyczne dla przestępczości zorganizowanej w różnych jej formach, ale stanowi też odrębną kategorię pojęciową od „udziału” w karalnych kształtach tej przestępczości, czyli w zorganizowanej grupie i związku przestępczym. Współsprawstwo samo nie jest natomiast jedną z normatywnych form przestępczości zorganizowanej³². Konstrukcja współsprawstwa z uwagi na jej ustawową charakterystykę jedynie w wąskim obszarze może stanowić podstawę do kryminalizacji przejawów przestępczości zorganizowanej, odnosi się ona bowiem wyłącznie do osób bezpośrednio uczestniczących w popełnieniu przestępstwa³³.

²⁹ Por. M. Klepner, *Pojęcie...*, s. 63.

³⁰ Por. T. Bojarski, *Odpowiedzialność...*, s. 21.

³¹ Por. M. Klepner, *Pojęcie...*, s. 62.

³² Por. T. Bojarski, *Odpowiedzialność...*, s. 21.

³³ Por. P. Kardas, *Regulacja współdziałania przestępczego jako podstawa zwalczania przestępczości zorganizowanej*, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 10, s. 73.

Niemniej jednak, w tych wszystkich przypadkach, w których udowodnienie istnienia zorganizowanej grupy bądź związku przestępczego jest utrudnione, właśnie kodeksowa regulacja współsprawstwa może być przydatnym narzędziem w pociąganiu do odpowiedzialności karnej tych członków organizacji przestępczej, którzy bezpośrednio współdziałali przy dokonaniu konkretnego czynu zabronionego³⁴.

4. Sprawstwo kierownicze i sprawstwo polecające (art. 18 § 1 k.k.)

Skuteczność prawnokarnej reakcji na przestępczość zorganizowaną zależy w dużym stopniu od istnienia mechanizmów umożliwiających karanie osób stojących na czele zorganizowanych ugrupowań przestępczych³⁵. Z punktu widzenia problematyki zwalczania przestępczości zorganizowanej na szczególną uwagę zasługują dwie z wymienionych w art. 18 § 1 k.k., obok współsprawstwa, form sprawczego współdziałania, tj. sprawstwo kierownicze i sprawstwo polecające. Formy te stanowią podmiotowe rozszerzenie karalności w stosunku do osób, które swoim zachowaniem nie realizują wszystkich znamion składających się na opis czynu zabronionego określonego w części szczególnej kodeksu karnego³⁶. Z uwagi na konieczność penalizacji działań polegających na kierowaniu wykonaniem czynu zabronionego bądź wydaniu polecenia popełnienia takiego czynu w ramach organizacji przestępczych, instytucja sprawstwa kierowniczego i polecającego na gruncie ustawodawstwa karnego wydaje się w pełni zasadna. Jakkolwiek art. 258 k.k. poddaje penalizacji zarówno udział w zorganizowanej grupie albo związku przestępczym, jak i zakładanie oraz kierowanie takimi organizacjami przestępczymi, to w praktyce zastosowanie tego przepisu może przysparzać organom ścigania problemów z uwagi na trudności dowodowe w ustaleniu istnienia, struktury organizacyjnej i kierownictwa grupy lub związku. Zatem ukaranie kierownika ugrupowania przestępczego nie zawsze jest możliwe ze względu na sam fakt kierowania przez niego taką strukturą kryminalną. Konieczne jest więc istnienie w kodeksie karnym pewnych instytucji ogólnych umożliwiających ściganie członków zorganizowanych struktur przestępczych będących nie tylko wykonawcami czynów zabronionych, ale

³⁴ Por. A. Michalska-Warias, *Przestępczość...*, s. 298.

³⁵ Por. J. Skała, *Normatywne mechanizmy zwalczania przestępczości zorganizowanej w świetle przepisów kodeksu karnego*, cz. 2, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 9, s. 35.

³⁶ Por. tamże, s. 37.

też ich kierownikami bądź poleceniodawcami³⁷. Takie funkcje spełniają konstrukcje sprawstwa kierowniczego i sprawstwa polecającego, które pozwalają na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej osób kierujących lub zlecających popełnienie w ramach organizacji przestępczej konkretnego czynu zabronionego, w sytuacji, gdy osobiście nie biorą udziału w ich popełnieniu.

Konstrukcja sprawstwa kierowniczego uregulowana jest w art. 18 § 1 zdanie trzecie k.k., zgodnie z którym odpowiada za sprawstwo także ten, kto kieruje wykonaniem czynu zabronionego przez inną osobę. Znamiona czynu zabronionego w postaci sprawstwa kierowniczego wyrażone są zawsze w dwóch przepisach, tj. art. 18 § 1 zdanie trzecie k.k. oraz w odpowiednim przepisie części szczególnej lub w przepisie pozakodeksowym³⁸. Połączenie definicji sprawstwa kierowniczego z opisem czynu zabronionego zawartym w przepisie części szczególnej lub przepisie pozakodeksowym prowadzi do modyfikacji znamion typu w ten sposób, iż w miejsce określenia czynności wykonawczej nastawionego na zachowanie jednej osoby pojawia się opis dwóch czynności wykonawczych realizowanych przez dwa różne podmioty, których wypełnienie prowadzi do realizacji znamion tej postaci sprawstwa³⁹.

Zatem w przypadku sprawstwa kierowniczego zarysowany model wykładni prowadzi do odczytania znamion typu, w których określone są zachowania kierującego oraz kierowanego (bezpośredniego wykonawcy). Zachowanie kierującego sprowadza się do faktycznego panowania nad przebiegiem akcji przestępczej w czasie, gdy jest ona podejmowana i polega na czynnościach sterowania zachowaniem innej osoby (kierowanego), która bezpośrednio i osobiście wypełnia znamiona konkretnego typu czynu zabronionego. Z istoty czynności wykonawczej kierującego wynika, że musi on posiadać władztwo nad osobą kierowaną i jej zachowaniem, sięgające aż po możliwość odwołania akcji przestępczej w wybranym przez kierującego momencie⁴⁰.

Zachowanie kierowanego obejmuje natomiast czynności przedmiotowo zgodne z opisem zachowania zawartym w przepisie części szczególnej lub

³⁷ Por. M. Czyżak, *Sprawstwo polecające w zorganizowanej strukturze przestępczej*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 6, s. 33.

³⁸ Por. P. Kardas, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 409–410.

³⁹ Por. P. Kardas, *Regulacja...*, s. 74.

⁴⁰ Zgodnie z poglądem SN istotą sprawstwa kierowniczego jest to, że „osoba kierująca realizacją przez inną osobę czynu zabronionego znajduje się w takiej sytuacji, w której ma rzeczywistą możliwość faktycznego panowania nad rozwojem i przebiegiem bezprawnej akcji. Istotnym elementem tego panowania jest to, że od decyzji osoby kierującej popełnieniem przez inną osobę czynu zabronionego zależy rozpoczęcie i prowadzenie, a ewentualnie także zmiana lub nawet przerwanie całej bezprawnej akcji”. Zob. wyrok SN z 30 maja 1975 r., Rw 204/75, Legalis 18799.

przepisie pozakodeksowym. Jedynym elementem prawnokarnie relewantnym w zachowaniu kierowanego jest obiektywne wypełnienie znamion czynu zabronionego objętego zamiarem kierującego. Klasyczna postać dokonanego sprawstwa kierowniczego sprowadza się zatem do wypełnienia czynności kierowania przez kierującego oraz wypełnienia co najmniej przedmiotowych znamion czynu zabronionego przez kierowanego⁴¹.

W obecnych realiach konstrukcja sprawstwa kierowniczego może mieć zastosowanie w przypadku zorganizowanej przestępczości, gdzie szef grupy lub związku nie uczestniczy z reguły w samym wykonaniu czynu zabronionego, lecz sprawuje kontrolę nad jego przebiegiem⁴².

Przyglądając się jednak konstrukcyjnym elementom sprawstwa kierowniczego z perspektywy zorganizowanych form popełniania przestępstw, stwierdzić można, iż konstrukcja ta stwarza wprawdzie podstawy do kryminalizacji pewnych zachowań popełnianych w formie zorganizowanej, to jednak ze względu na powinności dowodowe, czyli konieczność wykazania, że kierujący faktycznie panował nad zachowaniem kierowanego, konstrukcja ta w zasadzie nie stanowi dobrego i użytecznego instrumentu w zwalczaniu tej formy przestępczości⁴³. Nie obejmuje ona bowiem samego organizatora przestępstwa, który np. opracował plan, wyznaczył role, określił miejsce i sposób przeprowadzenia akcji przestępczej, zaopatrzył wykonawców w broń, narzędzia, fałszywe dokumenty, środki transportu, zapewnił bezpieczny przebieg i zakończenie akcji przestępczej, pozyskał paserów i popleczników itp., ale nie kierował już potem samym przebiegiem akcji przestępczej, np. z obawy przed zdemaskowaniem lub też w celu zapewnienia sobie alibi⁴⁴.

Wskazane powyżej elementy konstrukcji sprawstwa kierowniczego, a w szczególności wymóg panowania nad zachowaniem kierowanego aż po możliwość zmiany lub odwołania akcji przestępczej do chwili jej zakończenia i związane z tym problemy dowodowe powodują, że znacznie bardziej przydatna z omawianego punktu widzenia może być dodatkowa konstrukcja rozszerzająca zakres sprawstwa w ujęciu polskiego kodeksu karnego – sprawstwo polecające. Sprawstwo kierownicze nie obejmuje bowiem sytuacji popełniania przestępstw

⁴¹ Por. P. Kardas, *Regulacja...*, s. 75.

⁴² Por. J. Skała, *Normatywne...*, cz. 2, s. 39.

⁴³ Por. P. Kardas, *Regulacja...*, s. 77.

⁴⁴ Wydaje się jednak, iż art. 258 § 3 k.k. stwarza możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności karnej organizatora akcji przestępczej, bowiem przepis ten przewiduje zastrzoną odpowiedzialność za udział w zorganizowanej grupie bądź związku przestępczym tego, kto zakłada taką grupę bądź związek, a zatem niejednokrotnie będzie też organizatorem aktywności kryminalnej założonego przez siebie ugrupowania przestępczego.

w konfiguracji wieloosobowej, gdy jeden z podmiotów, znajdując się na wysokim miejscu w strukturze zarządzania nieprzestępczej lub przestępczej organizacji, wykorzystuje swoją pozycję dla wydania innej osobie polecenia lub stanowczego skłonienia jej w inny sposób do popełnienia czynu zabronionego, nie kierując jednocześnie jego realizacją⁴⁵. Tego typu sytuacje w praktyce funkcjonowania ugrupowań przestępczych o wielopoziomowej strukturze są bardzo częste. Zwykle bowiem głęboko zakonspirowane kierownictwo zorganizowanych grup i związków przestępczych nie tylko nie uczestniczy w realizacji czynności wykonawczych poszczególnych przestępstw, lecz nawet nie decyduje o przebiegu akcji przestępczej w sposób, który umożliwiałby przypisanie im sprawstwa kierowniczego popełnionego czynu. Nie ma natomiast wątpliwości co do tego, że to właśnie ośrodki decyzyjne zorganizowanych struktur przestępczych wydają polecenia uruchomienia działalności przestępczej⁴⁶. Z uwagi na to, że w tych wypadkach nie występuje element kierowania wykonaniem czynu zabronionego przez osobę wydającą polecenie jego popełnienia, podstawą odpowiedzialności nie może być konstrukcja sprawstwa kierowniczego⁴⁷.

Uwzględniając powyższe okoliczności, postać sprawstwa polecającego zdaje się posiadać znacznie bardziej użyteczne właściwości w sferze zwalczania przestępczości zorganizowanej. Zgodnie z art. 18 § 1 zdanie czwarte k.k., odpowiada za sprawstwo także ten, kto wykorzystując uzależnienie innej osoby od siebie, poleca jej wykonanie czynu zabronionego.

Podobnie jak w przypadku sprawstwa kierowniczego kwalifikacja prawna oparta o konstrukcję sprawstwa polecającego uwzględniać musi wszystkie przepisy wyrażające elementy znamion typu czynu zabronionego w formie sprawstwa polecającego, tj. art. 18 § 1 zdanie czwarte k.k. oraz odpowiedni przepis części szczególnej lub przepis pozakodeksowy⁴⁸. Zatem również w przypadku sprawstwa polecającego znamiona typu czynu zabronionego określone są przez dwie czynności wykonawcze dwóch różnych podmiotów, powiązane ze sobą w ten sposób, że od dokonania czynu zabronionego przez osobę, której wydano polecenie jego wykonania, uzależnione jest dokonanie czynu zabronionego przez wydającego polecenie. Konstytutywnymi znamionami sprawstwa polecającego są dwa znamiona przedmiotowe, tj. znamię określające właściwą czynność polecającego, ujętą jako „wydanie polecenia

⁴⁵ Por. P. Kardas, *Regulacja...*, s. 77.

⁴⁶ Por. J. Skała, *Normatywne...*(cz. 2), s. 41–42.

⁴⁷ Por. P. Kardas, *Regulacja...*, s. 77.

⁴⁸ Por. P. Kardas [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 421–422.

wykonania czynu zabronionego”, a także znamię w postaci warunku istnienia zależności pomiędzy wydającym polecenie a bezpośrednim wykonawcą⁴⁹.

Przy sprawstwie polecającym brak jest wymogu panowania nad zachowaniem osoby, której wydano polecenie przez cały czas jej przestępczej aktywności, natomiast ten element znamion zastąpiony został stanowczą formą zainicjowania akcji przestępczej ujętej przez kodeks jako wydanie polecenia⁵⁰. Przepis nie przewiduje żadnej szczególnej formy polecenia, co przesądza, że może ono zostać wydane w dowolnej formie – ustnie lub pisemnie. Warunkiem polecenia jest jednoznaczne zmanifestowanie przez polecającego woli wykonania czynu zabronionego przez adresata tego polecenia, przy czym konieczne jest, aby adresat zrozumiał treść polecenia właśnie w ten sposób, czyli jako wyrażoną przez wydającego polecenie wolę wykonania czynu zabronionego⁵¹.

Ponadto ustawa wprowadza dodatkowy element znamion o charakterze przedmiotowym, wymagając, aby polecenie wykonania czynu zabronionego wydane zostało w takich okolicznościach, jakie można opisać jako uzależnienie osoby, do której kierowane jest polecenie od osoby wydającej to polecenie. Ustawodawca w ten sposób wskazuje na konieczność istnienia szczególnie bliskiej więzi między polecającym a odbiorcą polecenia, przesądzającej, że ten, któremu polecenie zostaje wydane, jest faktycznie przymuszony do jego wykonania lub co najmniej ma bardzo ograniczone możliwości odmowy jego wykonania. Istota sprawstwa w przypadku sprawstwa polecającego sprowadza się do władztwa wydającego polecenie nad początkiem inicjowanej przez niego akcji przestępczej oraz władztwa nad osobą, do której skierowane jest polecenie (bezpośredniego wykonawcy) w sytuacji istnienia uzależnienia tej osoby od autora polecenia. Uzależnienie rozumiane jest bardzo szeroko, zarówno jako zależność o charakterze formalnym, jak i czysto faktycznym, gdy jedna z osób zdaje sobie sprawę, że z jakiegoś powodu jest zmuszona do wykonywania poleceń drugiej osoby⁵².

W przypadku sprawstwa polecającego możliwa jest pełna odpowiedzialność obu współdziałających, przy czym wykonawca polecenia będzie odpowiadał jako sprawca pojedynczy (sprawca bezpośredni), a wydający polecenie jako sprawca polecający. Materialne przesłanki przesądzające, iż wydający polecenie jest traktowany jak sprawca, określone są poprzez połączenie ze sobą w znamionach sprawstwa polecającego elementu zainicjowania

⁴⁹ Por. P. Kardas [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 422.

⁵⁰ Por. P. Kardas, *Regulacja...*, s. 78.

⁵¹ Por. P. Kardas [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 424.

⁵² Por. P. Kardas, *Regulacja...*, s. 78–79.

akcji przestępczej przez wydającego polecenie oraz bardzo stanowczą formę polecenia i praktyczny brak możliwości odmowy jego wykonania przez osobę, do której polecenie zostało skierowane⁵³.

Konstrukcja sprawstwa polecającego jest jednym z ważniejszych możliwych prawnokarnych środków zwalczania zorganizowanych form przestępczości, pozwalających na przypisanie sprawstwa szefom szczególnie tych organizacji przestępczych, które cechuje dość wyraźna hierarchia, dyscyplina wewnętrzna i stosowanie własnych „sankcji” za niewypełnianie poleceń osób kierujących przestępczymi strukturami⁵⁴. Ta konstrukcja sprawstwa, polegająca przede wszystkim na istnieniu szczególnych związków między wydającym polecenie a jego wykonawcą, stwarza duże możliwości ścigania przestępstw popełnianych w ramach przestępczości zorganizowanej. Powinności dowodowe są bowiem w tym przypadku znacznie mniej rygorystycznie określone niż w przypadku sprawstwa kierowniczego, przede wszystkim dlatego, że nie jest wymagany związek zachowania wydającego polecenie z wypełnieniem przez poleceniobiorcę znamion czynu zabronionego, w tym sensie, że poleceniobiorca nie pozostaje pod władztwem wydającego polecenie w trakcie realizacji znamion. Konstrukcja sprawstwa polecającego dość dobrze pasuje do przypadków, w których inicjatywa popełnienia przestępstwa pochodzi od „szefa” organizacji, zaś wykonanie czynu zabronionego dokonuje się rękami „podwładnych”, czyli uzależnionych od szefa osób. Przesłanki odpowiedzialności za sprawstwo polecające wyraźnie korespondują więc z najczęstszymi wypadkami popełniania przestępstw przez tzw. żołnierzy ze zorganizowanych ugrupowań przestępczych⁵⁵. Zatem za obszar, w jakim konstrukcja sprawstwa polecającego może mieć w chwili obecnej największe zastosowanie, uznać należy właśnie sferę przestępczości zorganizowanej, gdzie poważna część przestępstw dokonywana jest przeciw na polecenie „bossów” świata przestępczego, którzy stojąc na czele przestępczej organizacji, decydują o dokonaniu określonych czynów zabronionych, nie uczestnicząc przy tym bezpośrednio w akcji przestępczej, a nawet nią nie kierując⁵⁶.

Podsumowując rozważania dotyczące postaci sprawczego współdziałania, należy stwierdzić, iż normatywne ujęcie sprawstwa z art. 18 § 1 k.k. w postaci sprawstwa kierowniczego, a następnie polecającego, powoduje, że praktyczne wykorzystanie obu tych konstrukcji w zwalczaniu przestępczości organizo-

⁵³ Por. P. Kardas, *Regulacja...*, s. 78–79.

⁵⁴ Por. A. Michalska-Warias, *Przestępczość...*, s. 208.

⁵⁵ Por. P. Kardas, *Regulacja...*, s. 79.

⁵⁶ Por. M. Czyżak, *Sprawstwo...*, s. 39–44.

wanej znacznie się różni. W przypadku sprawstwa kierowniczego możliwości przypisania realizacji znamion tej formy współdziałania są w dużym stopniu ograniczone z uwagi na konieczność wykazania faktu panowania przez sprawcę kierowniczego nad osobą i zachowaniem sprawcy kierowanego przez cały czas trwania akcji przestępczej, co powoduje, że do rzadkości należeć będzie w praktyce stosowanie tej konstrukcji do kryminalizowania zachowań związanych z działalnością zorganizowanych grup i związków przestępczych. Mniejsze problemy w tym zakresie stawia konstrukcja sprawstwa polecającego, bowiem dla przypisania tej formy sprawczego współdziałania niezbędne jest jedynie udowodnienie istnienia stosunku zależności pomiędzy sprawcą polecającym a wykonawcą czynu oraz samego faktu wydania polecenia dokonania czynu zabronionego. Ustalenie takiej konfiguracji przesłanek powoduje, że konstrukcja sprawstwa polecającego posiada o wiele większą doniosłość praktyczną w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej⁵⁷.

5. Podżeganie i pomocnictwo (art. 18 § 2 i 3 k.k.)

Kodeks karny w art. 18 wśród zjawiskowych form popełnienia przestępstwa, oprócz form sprawczych, reguluje dwie postacie niesprawczego współdziałania w popełnieniu przestępstwa – podżeganie i pomocnictwo. Ustawodawca w części ogólnej kodeksu karnego w art. 18 § 2 i 3 określił podstawowy zespół znamion tych przestępstw, który musi być uzupełniony przez odwołanie do określonego typu czynu zabronionego z części szczególnej bądź z przepisu pozakodeksowego.

Regulując podstawy odpowiedzialności za podżeganie art. 18 § 2 k.k. stanowi, że odpowiada za podżeganie, kto chcąc, aby inna osoba popełniła czyn zabroniony, nakłania ją do tego. Przepis art. 18 § 2 k.k. nie ma samodzielnego charakteru i wymaga w każdym przypadku uzupełnienia zawartego w nim opisu przez treść odpowiedniego przepisu części szczególnej lub przepisu pozakodeksowego, określającego zestaw znamion czynu zabronionego, do popełnienia którego podżegacz nakłania inną osobę⁵⁸. Znamiona podżegania charakteryzują się specyficzną dla tej postaci popełnienia przestępstwa czynnością wykonawczą, tj. nakłanianiem, a także przedmiotem nakłaniania, jakim jest konkretny typ czynu zabronionego, do popełnienia którego pod-

⁵⁷ Por. J. Skąła, *Normatywne...* (cz. 2), s. 43–44.

⁵⁸ Por. P. Kardas, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 434.

żegacz chce nakłonić inną osobę oraz stroną podmiotową w postaci zamiaru bezpośredniego nakłaniającego, nakierowanego na wywołanie u innej osoby decyzji podjęcia określonego zachowania⁵⁹.

Znamie czynnościowe podżegania ujęte zostało jako „nakłanianie” innej osoby do popełnienia czynu zabronionego, zatem sprowadza się do oddziaływania nakłaniającego na psychikę osoby nakłanianej (bezpośredniego wykonawcy) w celu skłonienia jej do określonego działania lub zaniechania. Określony w przepisie części szczególnej czyn zabroniony musi być uświadomiony przez podżegacza, nie musi zostać jednak w żadnym zakresie urzeczywistniony, bowiem dokonanie tego czynu przez nakłanianego pozostaje poza konstrukcją znamion podżegania. Podżeganie wymaga jedynie, oprócz samej czynności nakłaniania, wywołania określonego rezultatu w postaci nakłonienia innej osoby do popełnienia czynu zabronionego, bez względu na to, czy dojdzie do realizacji tego czynu przez nakłanianego. Tym samym podżeganie zrealizowane zostanie, gdy doszło do wywołania u innej osoby zjawiska psychicznego w postaci decyzji popełnienia czynu zabronionego. Może to obejmować zarówno te wypadki, w których decyzja nakłanianego (bezpośredniego wykonawcy) tożsama jest z zamiarem popełnienia czynu zabronionego w rozumieniu art. 9 § 1 k.k., jak i te wypadki, gdy decyzja obejmuje popełnienie zachowania, którego normatywną charakterystykę nakłaniany jedynie przewiduje lub nawet jej nie przewiduje, lecz mógł ją przewidzieć (art. 9 § 2 k.k.). Oznacza to, że podżeganie możliwe jest zarówno w odniesieniu do przestępstw umyślnych, jak i przestępstw nieumyślnych⁶⁰. Dokonane podżeganie na gruncie polskiego kodeksu karnego wyczerpuje się w samej czynności nakłaniania i jest całkowicie niezależne od zachowania osoby nakłanianej, która nie musi podejmować żadnych czynności zmierzających do wypełnienia czynu objętego zamiarem nakłaniającego⁶¹.

Przedstawione zasady odpowiedzialności za podżeganie wskazują, że zakres tej postaci czynu zabronionego jest na gruncie polskiego kodeksu karnego bardzo szeroki. W klasycznych sytuacjach, pozostających poza sferą przestępczości zorganizowanej, bardzo szerokie ramy znamion podżegania powodują, że wiele z zachowań spełniających formalnie znamiona dokonanego podżegania, niepołączonego jednak nawet z usiłowaniem czynu zabronionego przez osobę nakłanianą, nie będzie ścigane ze względu na znikomy stopień społecznej szkodliwości czynu podżegacza. Jednocześnie w przypadku prze-

⁵⁹ Por. P. Kardas, *Regulacja...*, s. 82.

⁶⁰ Por. P. Kardas, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 436–439.

⁶¹ Zob. więcej: P. Kardas, *Regulacja...*, s. 84.

stępczości zorganizowanej ocena takich zachowań może być diametralnie inna, bowiem w tym obszarze bardzo szeroka konstrukcja podżegania stanowić może podstawę odpowiedzialności karnej, szczególnie w sytuacji, gdy przypisanie innego przestępstwa ze względu na braki dowodowe nie jest możliwe. Uniezależnienie odpowiedzialności za podżeganie, z jednej strony od odpowiedzialności nakłanianego, a z drugiej strony od stadium, jakie osiągnęło jego zachowanie oraz możliwość łączenia podżegania z nieumyślnym zachowaniem osoby nakłanianej powoduje, że konstrukcja ta może stanowić wyjątkowo użyteczny instrument w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej. Podżeganie stanowić może podstawę odpowiedzialności karnej w tych przypadkach, w których „szef” przestępczej struktury, poza samym niestanowczym skłanianiem „żołnierza” do popełnienia czynu zabronionego lub konkretnego zachowania, które jest obejmowane zamiarem nakłaniającego szefa, nie jest jednak obejmowane zamiarem nakłanianego, nie czyni samodzielnie nic, co mogłoby stanowić podstawę jego odpowiedzialności karnej⁶². Trudności w zdobywaniu materiału dowodowego obciążającego szefów organizacji przestępczych często ograniczać będą pole działania organu procesowego do przypisania wyłącznie podżegania w konfiguracji z różnymi przepisami części szczególnej kodeksu karnego⁶³.

Drugą postacią niesprawczego współdziałania w popełnieniu czynu zabronionego jest pomocnictwo uregulowane w art. 18 § 3 k.k., za które odpowiada ten, kto w zamiarze, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, swoim zachowaniem ułatwia jego popełnienie, w szczególności dostarczając narzędzie, środek przewozu, udzielając rady lub informacji, a także ten, kto wbrew prawnemu, szczególnemu obowiązkowi niedopuszczenia do popełnienia czynu zabronionego swoim zaniechaniem ułatwia innej osobie jego popełnienie. Pomocnictwo stanowi na gruncie kodeksu karnego odrębną formę czynu zabronionego, której znamiona określone zostały w dwóch przepisach, mianowicie w art. 18 § 3 k.k. oraz w odpowiednim przepisie części szczególnej lub przepisie pozakodeksowym przewidującym czyn zabroniony, którego popełnienie przez inną osobę ułatwia zachowanie pomocnika⁶⁴.

Znamie czynnościowe pomocnictwa ujęte zostało jako „ułatwienie” innej osobie popełnienia czynu zabronionego, uzupełnione przykładowym wyliczeniem czynności pomocniczych, przy czym za realizację znamion pomocnictwa

⁶² Por. P. Kardas, *Regulacja...*, s. 85–86.

⁶³ Por. J. Skała, *Normatywne mechanizmy zwalczania przestępczości zorganizowanej w świetle przepisów kodeksu karnego*, cz. 1, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 7–8, s. 72.

⁶⁴ Por. P. Kardas [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 454.

można uznać też czynności niewymienione w art. 18 § 3 k.k., które stanowią ułatwienie innej osobie popełnienia czynu zabronionego. Określający znamiona pomocnictwa art. 18 § 3 k.k. wyodrębnia dwie jego formy: pomocnictwo z działania i pomocnictwo przez zaniechanie⁶⁵.

Charakter wymienionych przykładowo czynności ułatwiania w przypadku pomocnictwa z działania pozwala wyróżnić dwie jego odmiany: pomocnictwo fizyczne oraz pomocnictwo psychiczne. Pomocnictwo fizyczne scharakteryzowane zostało jako dostarczenie narzędzia lub środka przewozu, przy czym w przypadku tego rodzaju pomocnictwa nie jest konieczny bezpośredni kontakt ułatwiającego z bezpośrednim wykonawcą czynu bądź istnienie między nimi porozumienia. Możliwe jest ułatwienie poprzez dostarczenie narzędzia lub środka przewozu bez świadomości bezpośredniego wykonawcy, że przedmioty te dostarczone zostały przez pomocnika. Dostarczenie oznacza wszelką formę przekazania, udostępnienia narzędzia lub środka przewozu. Z kolei pomocnictwo psychiczne określone zostało jako udzielanie informacji lub rady, przy czym, w przeciwieństwie do pomocnictwa fizycznego, pomoc psychiczna nie jest możliwa przy braku świadomości bezpośredniego wykonawcy⁶⁶.

Pomocnictwo przez zaniechanie w zakresie ustawowych przesłanek odpowiedzialności istotnie różni się od konstrukcji pomocnictwa z działania. Podstawę odpowiedzialności stanowi tutaj nieprzeszkodzenie popełnieniu przez inną osobę czynu zabronionego, pomimo ciążącego na niepodejmującym określonych działań prawnego, szczególnego obowiązku niedopuszczenia do popełnienia tego czynu. Między zaniechaniem osoby, na której ciążył szczególnie obowiązek niedopuszczenia do popełnienia czynu zabronionego, a zachowaniem bezpośredniego wykonawcy musi istnieć szczególna więź przesądzająca, że zaniechanie stanowiło obiektywne ułatwienie popełnienia czynu zabronionego⁶⁷.

Zachowanie bezpośredniego wykonawcy w przypadku obu form pomocnictwa nie stanowi elementu jego znamion. Pomocnictwo opisuje jedynie czynność lub zaniechanie obejmujące zachowanie polegające na ułatwieniu innej osobie popełnienia czynu zabronionego. Natomiast dla realizacji znamion pomocnictwa, podobnie jak w przypadku podżegania, nie jest konieczne popełnienie czynu zabronionego przez bezpośredniego wykonawcę. O dokonaniu pomocnictwa decyduje jedynie wypełnienie przez pomocnika właściwych dla tej postaci znamion czynnościowych, czyli ułatwienie innej osobie przez działanie lub zaniechanie popełnienia czynu zabronionego. Zarazem dla odpowiedzial-

⁶⁵ Por. tamże..., s. 456.

⁶⁶ Por. tamże..., s. 457–458.

⁶⁷ Por. tamże..., s. 459–460.

ności za pomocnictwo konieczne jest wywołanie przez zachowanie pomocnika rezultatu w postaci zmiany sytuacyjnej, przejawiającej się stworzeniem warunków, w jakich popełnienie czynu zabronionego przez inną osobę będzie łatwiejsze niż w sytuacji, gdyby pomocnik nie zrealizował swojego zachowania. Zatem ma to być takie zachowanie pomocnika, które obiektywnie ułatwia popełnienie czynu zabronionego przez bezpośredniego wykonawcę⁶⁸.

Strona podmiotowa pomocnictwa charakteryzuje się zamiarem, aby inna osoba popełniła czyn zabroniony, przy czym może to być zarówno zamiar bezpośredni, jak i zamiar ewentualny. Udzielający pomocy musi obejmować swoją świadomością to, że podejmując określone czynności lub nie wykonując ciążącego na nim obowiązku niedopuszczenia do popełnienia czynu zabronionego, ułatwia w ten sposób innej osobie jego popełnienie oraz musi obejmować świadomością, że czyni to w odniesieniu do konkretnego, scharakteryzowanego w odpowiednim przepisie części szczególnej lub przepisie pozakodeksowym czynu zabronionego oraz w odniesieniu do indywidualnie oznaczonej osoby bezpośredniego wykonawcy. Należy podkreślić, że strona podmiotowa pomocnictwa odniesiona jest wyłącznie do przedmiotowych elementów znamion czynu zabronionego, natomiast w żadnym zakresie umyślność nie dotyczy świadomości i woli osoby, której pomocnik ułatwia popełnienie czynu zabronionego, czyli bezpośredniego wykonawcy⁶⁹.

Pomocnictwo, jako postać zjawiskowa popełniania przestępstw, może występować na gruncie każdego z typów czynów zabronionych występujących w części szczególnej kodeksu karnego. Rozważając problem pomocnictwa w odniesieniu do przestępczości zorganizowanej, należy podkreślić, że w praktyce nie zawsze może być łatwe odróżnienie pomocnika do konkretnego przestępstwa od uczestnika zorganizowanej struktury przestępczej. Pewne zachowania mogą wywoływać trudności w ocenie i ustaleniu, czy czynności podejmowane przez sprawcę stanowiły przestępstwo z art. 258 § 1 k.k., były więc też samym udziałem w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym, czy też były one jedynie pomocnictwem do konkretnego przestępstwa popełnianego przez członków grupy lub związku. Innymi słowy, w niektórych sytuacjach trudne może okazać się odróżnienie od siebie aktywności przestępczej świadczącej o popełnieniu czynu z art. 258 § 1 k.k. w formie sprawstwa od zachowań stanowiących przejaw ułatwiania członkom przestępczych struktur popełniania w ich ramach przestępstwa, zwłaszcza gdy chodzi

⁶⁸ Por. tamże..., s. 461–462.

⁶⁹ Por. tamże..., s. 465–467.

o zorganizowaną grupę lub związek przestępczy mających na celu popełnienie tylko jednego przestępstwa, a takie grupy i związki w obowiązującym stanie prawnym mogą istnieć⁷⁰. Ta sama czynność, przykładowo dostarczenie środka transportu dla członków zorganizowanej grupy lub związku, właśnie w zależności od okoliczności konkretnego stanu faktycznego i zamiaru sprawcy, może świadczyć o przestępstwie z art. 258 § 1 k.k. lub pomocnictwie do przestępstwa popełnionego w ramach zorganizowanej grupy lub związku przestępczego, o których mowa w tym przepisie. Możliwa jest bowiem sytuacja, że dana osoba ułatwia popełnienie przestępstwa określonego celami zorganizowanej grupy bądź związku przestępczego oraz ma świadomość albo przewiduje możliwość i się z tym godzi, że pomaga tym samym tej grupie lub związkowi.

Wydaje się, iż w takiej sytuacji dana osoba popełnia dwa pozostające w zbiegu realnym przestępstwa, a mianowicie przestępstwo brania udziału w grupie lub związku, czyli przestępstwo z art. 258 § 1 k.k. oraz przestępstwo pomocnictwa do przestępstwa będącego celem tej grupy lub związku. Wynika to z szerokiego rozumienia znamienia czasownikowego „brania udziału”, bowiem biorącym udział jest nie tylko członek *sensu stricto* takiej grupy bądź związku, który popełnia będące ich celem przestępstwa. „Branie udziału” to pojęcie szersze, obejmujące sytuacje, jakie na gruncie innych przepisów części szczególnej kodeksu karnego uznane byłyby za pomocnictwo. Zarzut z art. 258 § 1 k.k. można postawić osobom, które niekoniecznie uważają siebie za uczestników grupy bądź związku, a ich rola sprowadza się jedynie do pomagania w popełnianiu konkretnych przestępstw przez członków grupy czy też związku, co jednak jest wyrazem „brania udziału” w takiej przestępczej strukturze⁷¹.

Podsumowując powyższe, wydaje się, iż konstrukcja pomocnictwa może być użytecznym narzędziem w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji, gdy osoby należące do przestępczych ugrupowań nie uczestniczą bezpośrednio w popełnieniu przestępstwa lub przestępstw będących ich celem, a jedynie np. dostarczają narzędzia, środki przewozu, udzielają rady lub informacji, co ułatwia popełnienie zamierzonych przez grupę bądź związek przestępstw. Wówczas obok zarzutu sprawstwa przestępstwa z art. 258 § 1 k.k. będzie można im postawić zarzut pomocnictwa do konkretnego przestępstwa popełnionego przez grupę lub związek, w którego

⁷⁰ Art. 258 § 1 k.k. posługuje się pojęciem „zorganizowanej grupy albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego”, obejmuje więc karalnością także zorganizowane grupy oraz związki mające na celu popełnienie tylko jednego przestępstwa.

⁷¹ Por. B. Gadecki, *Branie udziału w zorganizowanej grupie przestępczej (art. 258 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 3, s. 77–80.

dokonaniu osoby te bezpośrednio nie brały udziału. Dzięki konstrukcji pomocnictwa członkowie zorganizowanych grup i związków przestępczych nie pozostaną bezkarni za czyny, których wprawdzie własnoręcznie nie dokonali, ale które popełnione zostały przez zorganizowaną zbiorowość, do której należą, i których popełnienie w jakiś sposób osoby te ułatwiły. Może to mieć jeszcze większe znaczenie w sytuacji, gdy udowodnienie realizacji znamion przestępstwa z art. 258 § 1 k.k. jest utrudnione, a możliwe jest przypisanie przynajmniej odpowiedzialności karnej za pomocnictwo do konkretnego przestępstwa popełnionego przez zorganizowaną zbiorowość ludzi.

6. Wnioski

W części ogólnej kodeksu karnego znaleźć można cały szereg rozwiązań, które nie tyle wprost z woli ustawodawcy, co ze względu na swoją naturę mogą być szczególnie przydatne w reagowaniu na przestępczość zorganizowaną.

Przewidziane przez ustawodawcę przypadki karalnego przygotowania, szczególnie w tej jego formie, która polega na wejściu przez sprawców w porozumienie co do podjęcia działalności zmierzającej bezpośrednio ku dokonaniu czynu zabronionego, stwarzają szansę na zatrzymanie i ukaranie zbiorowej aktywności przestępczej zanim sprawcy swoim zachowaniem zdołają spowodować poważne naruszenie dóbr chronionych prawem.

Niezwykle istotne w procesie reagowania przez wymiar sprawiedliwości na ujawnione już przypadki istnienia zorganizowanych struktur przestępczych mogą być też przewidziane w art. 18 k.k. formy zarówno sprawczego jak i niesprawczego współdziałania w popełnieniu czynu zabronionego. Szczególną rolę pełnią przede wszystkim konstrukcje sprawstwa kierowniczego i polecającego, których zasadniczą funkcją z punktu widzenia omawianej w niniejszym artykule problematyki jest stwarzana przez nie możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności karnej i nazwania sprawcami osób kierujących wykonaniem czynów zabronionych lub wydających w przestępczych strukturach wiążące polecenia dokonania takich czynów. O ile jednak konstrukcja sprawstwa kierowniczego może stwarzać w praktyce dość istotne problemy dowodowe z uwagi na fakt, iż wymagane jest wykazanie faktycznego panowania przez sprawcę kierowniczego nad osobą i zachowaniem sprawcy kierowanego przez cały przebieg akcji przestępczej, o tyle możliwość skutecznego stosowania w praktyce do „szefów” zorganizowanych struktur przestępczych konstrukcji sprawstwa polecającego pozostaje właściwie niekwestionowana.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. 2022 r. poz. 1138, ze zm.

Orzecznictwo

- Wyrok SA z 30 maja 1975 r., Rw 204/75, Legalis 18799.
Wyrok SA w Poznaniu z 25 marca 1999 r., II AKa 45/99, Legalis 46559.
Wyrok SA w Krakowie z 19 grudnia 2003 r., II AKa 257/03, Legalis 69896.
Wyrok SN z 22 maja 2007 r., WA 15/07, Legalis 139933.
Wyrok SN z 20 stycznia 2011 r. II KK 330/10, Legalis 509913.
Wyrok SN z 13 listopada 2013 r. II KK 170/13, Legalis 740125.
Wyrok SA w Gdańsku z 4 października 2012 r., II AKa 134/12, Legalis 746853.
Wyrok SA w Białymstoku z 4 lutego 2013 r., II AKa 246/12, Legalis 998829.
Wyrok SA w Gdańsku z 21 lutego 2013 r., II AKa 18/13, Legalis 1241730.
Wyrok SA w Łodzi z 12 czerwca 2013 r., II AKa 87/13, Legalis 924792.
Wyrok SA w Rzeszowie z 16 lipca 2013 r., II AKa 58/13, Legalis 1080103.
Wyrok SA w Białymstoku z 30 września 2013 r., II AKa 95/13, Legalis 998820.
Wyrok SA w Warszawie z 18 października 2013 r., II AKa 305/13, Legalis 1049087.
Wyrok SA we Wrocławiu z 26 listopada 2013 r., II AKa 362/13, Legalis 776109.
Wyrok SA we Wrocławiu z 12 czerwca 2014 r., II AKa 48/14, Legalis 1049718.
Wyrok SA we Wrocławiu z 5 lutego 2015 r., II AKa 2/15, Legalis 1213462.

Publikacje

- Bojarski M. (red.), *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, LexisNexis, Warszawa 2007.
Bojarski T. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
Bojarski T., *Odpowiedzialność karna za niektóre formy przestępczości zorganizowanej* [w:] A. Jakubecki, A. Korybski, J. Kostrubiec, M. Kuryłowicz, J. Mojak, R. Mojak, I. Nowikowski, M. Stefaniuk (red.), „*Studia Iuridica Lublinensia*” Lublin 2003, t. 1, s. 11–24.
Bryła M., *Porozumienie, zorganizowana grupa, związek przestępczy jako formy organizacyjne przestępczości zorganizowanej*, „*Prokuratura i Prawo*” 2000, nr 3, s. 24–39.
Czyżak M., *Sprawstwo polecające w zorganizowanej strukturze przestępczej*, „*Prokuratura i Prawo*” 2004, nr 6, 30–45.

- Filar M. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Filipkowski W., *Przestępczość zorganizowana – ujęcie prawne i kryminologiczne*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 12, s. 57–75.
- Gaberle A., *Przestępczość grupowa w Polsce jako zjawisko kryminologiczne i prawnokarne*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 1998, nr 1–2, s. 75–86.
- Gadecki B., *Branie udziału w zorganizowanej grupie przestępczej (art. 258 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 3, s. 68–81.
- Gardocki L., *Najnowsze zmiany w Kodeksie karnym*, „Monitor Prawniczy” 1995, nr 12, s. 353–357.
- Gardocki L., *Prawo karne*, C.H. Beck, Warszawa 2004.
- Góral R., *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, Warszawa 2007.
- Kardas P., *Regulacja współdziałania przestępczego jako podstawa zwalczania przestępczości zorganizowanej*, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 10, s. 64–89.
- Klepner M., *Pojęcie „zorganizowanej grupy” i „związku przestępczego” w świetle polskiego prawa i orzecznictwa*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych 2000”, nr 2, 45–67.
- Kunze E., *Przygotowanie przestępstwa w ujęciu polskiego prawa karnego*, Wydawnictwo UAM, Poznań 1991.
- Marek A., *Prawo karne*, C.H. Beck, Warszawa 2009.
- Michalska-Warias A., *Przestępczość zorganizowana i prawnokarne formy jej przeciwdziałania*, Verba, Lublin 2006.
- Nowicka I., Enerlich M., *Związek przestępczy lub grupa zorganizowana*, „Jurysta” 1996, nr 4, s. 22–24.
- Rejman G. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 1999.
- Skała J., *Normatywne mechanizmy zwalczania przestępczości zorganizowanej w świetle przepisów kodeksu karnego*, cz. 1, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 7–8, s. 53–76.
- Skała J., *Normatywne mechanizmy zwalczania przestępczości zorganizowanej w świetle przepisów kodeksu karnego*, cz. 2, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 9, s. 35–60.
- Wąsek A., *Współsprawstwo w polskim prawie karnym*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1977.
- Wąsek A., *Kodeks karny. Komentarz*, t. 1 (art. 1–31), Arche, Gdańsk 1999.
- Wąsek A., Zawłocki R. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2. *Komentarz do artykułów 222–316*, t. 2, C.H. Beck, Warszawa 2010.

- Wojciechowski J., *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, Librata, Warszawa 2002.
- Wróbel W., Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1. *Komentarz do art. 1–52*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Wróbel W., Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2. *Komentarz do art. 212–277d*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Znak, Kraków 2010.
- Zawłocki R., *Przestępczość zorganizowana w ujęciu materialnoprawnym*, [w:] Wiliński P. (red.), *Prawo wobec wyzwań współczesności*, t. 2, Wydawnictwo UAM, Poznań 2005, s. 17–28.
- Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, t. 1. *Komentarz do art. 1–116 k.k.*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007.